

Ulrich Dahmen, *Psalmen- und Psalter-Rezeption im Fruhjudentum*. Rekonstruktion, Textbestand, Struktur und Pragmatik der Psalmenrolle 11QPs^a aus Qumran (Studies on the Texts of the Desert of Judah 49; Leiden – Boston: Brill, 2003). Pp. XI + 360. EUR 161,00. USD 198,00. ISBN 90-041-32-260

KS. MARCIN BIEGAS

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
adres: ul. Ks. I. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: m.biegas@icloud.com

W 1947 r. dokonano pierwszych odkryć zwojów na Pustyni Judzkiej w okolicach Morza Martwego. Rozpoczęto wówczas żmudne prace mające na celu rekonstrukcję, właściwe odczytanie oraz edycję manuskryptów. Ich krytyczne opracowanie pojawiło się w wielotomowej serii „Discoveries in the Judaean Desert” (DJD) wydanej przez Oxford University Press. Monografia Ulricha Dahmena jest rozprawą habilitacyjną, która została przedłożona w semestrze zimowym 2002/2003 w Der Katholisch-Theologischen Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität in Bonn, poświęcona w całości Zwojowi Psalmów z grotty 11. Qumrański rękopis został odkryty w 11. grocie w 1956 r., rozwinięty w listopadzie 1961 r., po czym wydany w krytycznym opracowaniu przez J.A. Sandersa w 1965 r. w serii DJD. Wspomniany zwój, w porównaniu z innymi manuskryptami qumrańskimi, zachował się dobrze. O ile jego początek wymagał mozolnej pracy przy rekonstrukcji, o tyle dalsza jego część nie przysporzyła trudności w trakcie procesu odczytania tekstu. Zwój zawiera 39 psalmów znanych z Tekstu Masoreckiego (TM), jednak ich sekwencja w 11QPs^a jest zupełnie inna (Ps 101-103, 109, 113-118, 104, 147, 105, 146, 148, 120-132, 119, 135, 136, 145, 139, 137, 138, 93, 141, 133, 144, 142, 143, 149, 150, 140, 134). Do znanych z TM, a znajdujących się również w zwoju, należy fragment z 2 Sm 23,1-7 (kol. XXVI, według podziału Sandersa). W skład 11QPs^a wchodzi także teksty pozabiblijne. Przed Ps 140 znajduje się „Kompozycja Dawida”, będąca jedynym elementem prozy w całym manuskrypcie (kol. XXVII). W zwoju można znaleźć zupełnie nowe teksty, które nie były znane do czasu jego odkrycia: „Prośba o uwolnienie” (kol. XIX), „Apostrofa do Syjonu” (kol. XXII) i „Hymn do Stworzyciela” (kol. XXVI). Apokryficzne Psalmi 154 (kol. XVII) oraz 155 (kol. XXIV) do 1961 r. były znane w tłumaczeniu syryjskim, natomiast Ps 151 (kol. XXVIII) oraz fragment Syr 51,13-30

(kol. XXI) zarówno w przekładzie syryjskim, jak i greckim oraz łacińskim. Odkrycie 11QPs^a dało naukowcom najstarszą formę tekstu, a w przypadku ostatnich czterech kompozycji oryginalny, hebrajski tekst stał się dostępny. Tekst kompozycji niewystępujących w Psalterzu TM, zwłaszcza psalmów apokryficznych, różni się od znanych wcześniej tłumaczeń na inne języki. Dla przykładu wspomniany już Psalm 151, który znajduje się w Septuagincie, w zestawieniu z hebrajskim tekstem manuskryptu uwydatnia kilka różnic, są nimi między innymi: nieco inny początek oraz różna długość obu tekstów (wersja grecka jest krótsza od hebrajskiej).

Ulrich Dahmen swoją pracę podzielił na pięć rozdziałów. Pierwszy z nich (s. 1-24) szczegółowo ukazuje historię badań nad zwojem, począwszy od czasu jego publikacji. W pracy omówionych jest wiele problematycznych kwestii poruszanych w dyskusji nad charakterem biblijnym 11QPs^a, wśród nich znalazło się pięć podstawowych i najczęściej komentowanych, które po części mają charakter zarzutów odnośnie do jego biblijnego charakteru (s. 17-18): (1) zwoj prezentuje psalmy w innej kolejności niż w TM; (2) zawiera psalmy apokryficzne; (3) jest zwojem liturgicznym, o czym świadczy obecność antyfony w Psalmie 145; (4) tetragram zapisany jest literami paleohebrajskimi; (5) zawiera kompozycje napisane prozą. Problemy te wyłoniły się już we wcześniejszej dyskusji J.A. Sandersa z Shemaryahu Talmonem i Moshe H. Goshen-Gottsteinem. Dwaj ostatni próbowali zdyskredytować 11QPs^a jako „Zwoj Psalmów”, twierdząc, że mamy do czynienia jedynie z tekstem liturgicznym czy też modlitewnikiem.

Dahmen uważa, że kompozycja zwoju nie jest przypadkowa, ponieważ została ułożona według indywidualnych zasad, które odnoszą się do kwestii Dawida. Jakkolwiek hipotezy wysuwane w odniesieniu do psalmów apokryficznych nie mogą mieć wydźwięku autorytatywnego, gdyż ich funkcja nadal jest niejasna. Ponadto autor sugeruje, by nie wydawać wobec zwoju pochopnych wniosków, ale dokonać ponownej krytycznej dyskusji nad jego pochodzeniem (qumrański bądź niequmrański) i funkcją (biblijny czy liturgiczny). W celu właściwego zrozumienia zwoju konieczne jest rozstrzygnięcie wspomnianych kwestii.

Rozdział drugi (s. 25-100) poświęcony jest rekonstrukcji całego zwoju. Po podaniu podstawowych danych o 11QPs^a (rozmiar, materiał, pismo itp.) autor zwraca uwagę na brak niektórych części manuskryptu. Aby wyjaśnić ten problem, przytacza dwie hipotezy. Pierwsza tłumaczy powstanie ubytków oddzieleniem i oderwaniem w pewnej epoce niektórych części, zwłaszcza tych, które były najbardziej zniszczone przez użycie manuskryptu w osadzie esseńczyków. Druga stwierdza, że luki w rękopisie to skutek złego przechowywania i składowania przez Beduinów. Autor wybiera pierwszą, powołując się

między innymi na fotografii zwoju przed jego otwarciem. Silne zanieczyszczenia na jego powierzchni niejako dyskwalifikują możliwość ewentualnego wcześniejszego otwarcia zwoju przez Beduinów. Stanowisko autora wydaje się uzasadnione, ale nie wyklucza to jednoznacznie możliwości ingerencji Beduinów, znane są bowiem przypadki cięcia manuskryptów na mniejsze fragmenty celem ich sprzedaży. W dalszej części pracy autor dokonuje rekonstrukcji tekstu zwoju, która w dużej mierze opiera się na badaniach J.A. Sandersa, F. Garcíi Martíneza, E. Ulricha i innych. W swej rekonstrukcji odnosi się on do TM oraz manuskryptów 1QPs^a, 4QPs^h, 4QPs^g, 4QPsⁿ, 4QPs^e, 5QPs, 11QPs^b, posiadających podobne wersje tekstualne. Owocem tych prac jest w pełni zrekonstruowany zwój. Czytelnik ma ogłęd całości, widząc to, co się zachowało, i to, co wymagało żmudnej rekonstrukcji. Opublikowany zwój daje możliwość badań nad problemami językowymi tekstu (morfologia, składnia itp.), jak również stanowi materiał do dalszych dyskusji nad jego treścią i pochodzeniem. Podział zrekonstruowanego zwoju jest nieco inny niż klasyfikacja Sandersa w DJD. Autor jednak zamieszcza synopsę obu zrekonstruowanych tekstów dla pokazania tych różnic (s. 99-100).

Rozdział trzeci, najobszerniejsza część monografii (s. 101-266), poświęcony jest krytyce tekstu. Bazując na zrekonstruowanym przez siebie tekście, autor analizuje warianty tekstualne i gatunki literackie występujące w 11QPs^a. Stara się wykazać, które formy były pierwotne, a które wtórne. Zestawia zwój z TM, paralelnymi tekstami qumrańskimi oraz tam, gdzie to możliwe, z Septuagintą. Wszystko to ma ułatwić zrozumienie historii redakcji zwoju. Rozdział podzielony jest na dwie części. Pierwszą stanowią „Psalmy i teksty biblijne” (s. 102-230), a zatem znajdujące się także w TM. Na drugą składa się analiza „niebiblijnych”, apokryficznych kompozycji (s. 238-265). Należy wspomnieć, że w tym rozdziale nie ma żadnych odniesień do morfologii i ortografii, o czym autor wspomina we wprowadzeniu (s. 101). Nie jest to żaden zarzut, ponieważ praca w swoich założeniach kładzie większy nacisk na wartość syntaktyczną niż morfologiczną poszczególnych słów czy wyrażeń.

Czwarty i ostatni analityczny rozdział (s. 267-312) poświęcony jest strukturze i funkcji zwoju. Problemem jest możliwość dwojakiej interpretacji. Można bowiem założyć, że jest to albo manuskrypt będący własną, indywidualną kompozycją, albo tekst stworzony na potrzeby liturgiczne. Autor za pomocą analizy strukturalnej szuka w zwoju pewnych elementów styčných dla poszczególnych utworów literackich. Dokonuje pogrupowania psalmów i apokryficznych dodatków pod kątem podobnej tematyki, słów i formuł. By ułatwić czytelnikowi zrozumienie tego zabiegu, przedstawia to graficznie (s. 312). W świetle tej analizy zwój jest „Podręcznikiem Mesjasza

Dawidowego”. Rozdział piąty obejmuje krótkie zakończenie, które reasumuje wnioski obecne w konkluzjach poprzednich rozdziałów.

Recenzowana monografia stanowi ważny wkład do badań nad 11QPs^a, gdyż jej autor podaje nowe rozwiązania niejasnych dotychczas kwestii, wchodzi w polemikę z autorami wątpiącymi w biblijny charakter zwoju, obala wiele hipotez odnośnie do rekonstrukcji i funkcji manuskryptu. Praca jest także wzorcowym przykładem rozprawy posiadającej klarowną strukturę, na którą składają się: *status quaestionis*, rekonstrukcja tekstu, krytyka tekstu, struktura i funkcja zwoju oraz końcowe wnioski. Pewnym mankamentem jest brak wykazu skrótów, które w wielu przypadkach pochodzą z aparatu krytycznego obecnego w Biblia Hebraica Stuttgartensia. Autor przekazuje gotowe narzędzie służące nie tylko pogłębieniu wiedzy, ale przede wszystkim dalszym badaniom. Adresowane jest ono zarówno do profesjonalistów (biblistów, qumranologów, filologów), jak i szerokiego grona pasjonatów odkryć na Pustyni Judzkiej.